

ENCYKLOPEDIA KATOLICKA

Tom X

KOMITET HONOROWY

JÓZEF KARDYNAŁ GLEMP
HENRYK KARDYNAŁ GULBINOWICZ
FRANCISZEK KARDYNAŁ MACHARSKI
STANISŁAW KARDYNAŁ NAGY
ARCYBISKUP JÓZEF KOWALCZYK
ARCYBISKUP JÓZEF MICHAŁIK
ARCYBISKUP JÓZEF ŻYCIŃSKI

KRZYSZKOWSKI – LOZAY

LUBLIN 2004

LAMARKIZM, teoria ewolucji gatunków istot żywych (transformizm) sformułowana przez J.B. → Lamarcka; mianem tym określa się także późniejsze koncepcje nawiązujące do niektórych wątków jego teorii (→ ewolucjonizm I).

Pierwsze sugestie dotyczące możliwości przemiany gatunków świata ożywionego występują już w pismach filozofów staroż. (→ ewolucja I); idee ewolucyjne Lamarcka były twórczym rozwinięciem XVIII-wiecznych nurtów stanowiących opozycję wobec teorii i metod badawczych K. → Linneusza; wg l. życie na Ziemi powstało spontanicznie z materii nieożywionej; istoty żywe stwarza nie tzw. siła witalna (Arystoteles), ale procesy fiz.; organizm rozwija się stopniowo pod wpływem środowiska; różnorodność okoliczności zewn. stwarza w nim nowe potrzeby i w celu ich zaspokojenia wykształcają się odpowiednie organy; rozwój i sprawność narządu zależy od stopnia jego używania; zasadnicze zmiany w organizmie dokonują się nie tyle pod bezpośrednim wpływem środowiska, ale raczej dzięki wewn. wysiłkowi istoty żywej dążącej do zaspokojenia swoich potrzeb wywołanych zmianami w otoczeniu; wszelkie zmiany w organizmie, nabyte w ciągu życia osobnika, mogą być przekazywane na potomstwo i utrwalane dziedzicznie; Lamarck przyjmował w swych rozważaniach nominalistyczne rozumienie → gatunku biol.; zjawiska rozwojowe interpretował teleologicznie (→ celowość). Istotnym elementem l. jest koncepcja gradacji; istoty żywe układają się pod względem złożoności organizacji (zwł. w budowie morfol.) w hierarchiczny system taksonomiczny; idea ewolucji służy do wyjaśnienia problemu obecnego stanu hierarchii świata organicznego w porządku

taksonomicznym. Większość przyrodników zignorowała teorię Lamarcka, której renesans zaczął się dopiero pod koniec XIX w., dając początek nowym kierunkom (neolamarckizm, psycholamarckizm); uznane natomiast zostało znaczenie czynników zewn. w powstawaniu zmienności, które szczeg. podkreślono i rozwinięto w XX w. (w ZSRR zasadniczy postulat Lamarcka o dziedziczności cech nabytych ogłoszono jako „dogmat” – wbrew eksperymentalnym faktom z genetyki); l., będąc teorią wszechstronną, nie zdołał jednak wytłumaczyć w przyr. sposób ogółu przystosowań organizmów (jak to uczyniła teoria doboru naturalnego Ch. Darwina).

E. Mayr, *Lamarck Revisited*, Journal of the History of Biology 5(1972) 55-94; R.W. Burkhardt, *The Spirit of System. Lamarck and Evolutionary Biology*, C (Mass.) 1977; K. Łastowski, *Rozwój teorii ewolucji. Studium metodologiczne*, Pz 1987; J. Humphreys, *Lamarck and the General Theory of Evolution*, Journal of Biological Education 30(1996) 295-303; E. Jablonka, M.J. Lamb, E. Avital, *Lamarckian Mechanisms in Darwinian Evolution*, Trends in Ecology and Evolution 13(1998) z. 5, 206-210; G.M. Cook, *Neo-Lamarckian Experimentalism in America. Origins and Consequences*, Quarterly Review of Biology 74(1999) 417-437.

Marian Wnuk

[416]

[417]